

Синюченко М.І. Проблеми цінності грошей у теорії М.І. Туган-Барановського [Текст] / М.І. Синюченко // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 2 (23) – С. 16-22.

Синюченко Майя Іванівна к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Української академії банківської справи НБУ м. Суми

Проблема цінності грошей у теорії М. І. Туган-Барановського.

УДК 330.101.541

Анотація. У статті висвітлюються проблеми визначення цінності грошей, їх природи, зв'язок обсягів грошової маси та їх швидкості з змінами загальної економічної кон'юнктури у роботах видатного вітчизняного вченого М. І. Туган-Барановського .

Ключові слова. Гроші. Цінність грошей. Економічна кон'юнктура.

Вступ Набуття Україною незалежності та трансформування її економічної системи у ринкову відбувається на тлі постійного пошуку важелів державного регулювання, які б найповніше сприймалися існуючою моделлю вітчизняного процесу відтворення. Виконання регулюючої функції державою передбачає використання широкого набору інструментів, але необхідно пам'ятати, що основою державного втручання – є закони розвитку й функціонування ринкової економіки. У розвинутих ринкових економіках важелі монетарної політики сьогодні використовують найчастіше. В Україні монетарна політика до сьогодні спрямована, перш за все, на самі монетарні показники, завдання стимулювання економічного зростання перед нею не ставиться. А між тим, процес відтворення є чутливим до монетарних імпульсів і використання їх є не тільки можливим, але й доцільним за сучасних умов трансформаційної економіки.

Визначення проблеми дослідження та мети статті. Необхідною умовою ефективного використання монетарних інструментів у державному регулюванні є вірно визначені фундаментальні положення з приводу ролі грошей в економіці та міри впливу держави на формування самої грошової пропози-

ції. Це вимагає детального вивчення теорії грошового обігу, порівняння нормативного та позитивного аналізу грошового обігу у науковій спадщині, як вітчизняної так і зарубіжної економічної думки. Дослідження теорії грошей зарубіжних авторів у сучасних публікаціях з даної проблеми є значними, проте наукові пошуки вітчизняних учених не заслугоують ігнорування. Проте роботи багатьох із них заслугоують на ґрунтовне вивчення, осмислення, розвиток. Найоригінальнішою, безсумнівно, є теорія грошей професора М. І. Туган-Барановського.

Основний матеріал. В історії вітчизняної наукової думки з теорії грошей роботи професора М. І. Туган-Барановського “Откуда берутся деньги для войны” [4], “Бумажные деньги и металл” [3] посідають чільне місце, де центральне місце автором відводиться проблемі цінності грошей і тих факторів, які її визначають. Не визначившись в цьому питанні, на його думку, неможливо дійти правильних висновків щодо грошового обігу та цін.

На той час найбільш авторитетними теоріями грошей в економічній науці визнавалися кількісна та товарна концепція, які дотримувалися принципово протилежних поглядів щодо сутності грошей та їх цінності. Суперечливість цих теорій виявляється, перш за все, в розкритті ними зв'язку між кількістю грошей та цінами товарів, а відповідно, і чинників, що формують цінність грошей. Для кількісної теорії ціни завжди є функцією кількості грошей, а цінність самих грошей буде формуватися залежно від співвідношення кількості товарів та грошей. Товарна теорія, навпаки, кількість грошей визначає залежно від цін товарів, тобто кількість грошей, що знаходиться в обігу, є функція від цін. Цінність грошей визначається ними як і цінність будь-якого товару, виходячи з трудової теорії вартості.

Будуючи свою теорію грошей, М. І. Туган-Барановський відзначає вагомий внесок в економічну науку прихильників товарної (як він її сам називає) та кількісної теорії грошей, але разом з тим зауважує, що не одна із них так і не створила систематично розробленої, логічно продуманої теорії цінності грошей. Труднощі вирішення цього питання виявляються вже в тому,

що цінність грошей формується суттєво іншими факторами, ніж цінність товарів. Через це теорія цінності грошей не може бути отримана шляхом дедукції із загальних теорій цінності товарів, спроба якої робиться представниками як однієї, так і другої концепції. М. І. Туган-Барановський підкреслює, що вирішення питання цінності повноцінних (золотих, срібних) та паперових грошей не може ґрунтуватися на одному методологічному фундаменті, і разом з тим веде пошук чинників, що визначають цінність як паперових, так і металевих грошей.

Непридатність трудової теорії вартості для пояснення цінності грошей, вважає М. І. Туган-Барановський, “виходить вже з того, що цінність мають не тільки металеві гроші, зроблені з матеріалу, що мають трудову цінність, але й нерозмінні паперові гроші, які ніякої трудової цінності в собі не містять” [3, С.26] Суттєвим недоліком товарної теорії грошей, що і приводить її прихильників до неправильних теоретичних висновків, з точки зору М. І. Туган-Барановського, є ствердження нею того, що цінність грошей не має своїх особливих чинників, крім тих, які визначають цінність будь-якого товару. Товарна теорія зосереджує пошуки причин зміни цін завжди на основі товару, а не грошей, а загальний рівень цін вони визначають як функцію ціни кожного окремого товару, що, на думку автора, не може виявити всі фактори цього складного процесу. М. І. Туган-Барановський погоджується з товарною теорією щодо чинників формування відносних цін кожного окремого товару, але при цьому зазначає, що загальний рівень цін формується іншими чинниками, виявлення яких і є метою автора. Вчений стверджує: “Не загальний рівень цін визначається цінами окремих товарів, а навпаки, ціна кожного окремого товару формується не тільки індивідуальними факторами, а й загальним рівнем цін, фактори ж, що їх формують, необхідно шукати у відношенні товарного ринку до грошового ринку” [3, С.7].

А оскільки таких залежностей товарна теорія грошей не розглядає, М. І. Туган-Барановський відхиляє її як концепцію, що не спроможна стати логічною основою для виявлення самостійних чинників цінності грошей.

Не задовольняє М. І. Туган-Барановського тлумачення цінності грошей, що спирається на методологію теорії граничної корисності. Теорія граничної корисності ґрунтується на постулаті, що цінність є результатом свідомої суб'єктивної оцінки людьми корисності товару. Це означає, що ця цінність, певною мірою, може керуватися суб'єктом. Гроші ж, самі по собі, ніколи людьми не оцінюються, їх цінність сприймається абсолютно пасивно, як об'єктивна реальність, що формується всією сукупністю мінових відносин і не може бути змінена залежно від волі людей. Відповідно до цього, “цінність грошей не може бути функцією їх корисності, а швидше всього їх корисність є функцією їх цінності” [3, С.30].

Необхідно зазначити, що місце та роль теорії граничної корисності в концепції грошей М. І. Туган-Барановського дещо суперечлива. Визначаючи її непридатною для вирішення проблеми цінності грошей, автор досить часто в своїй аргументації щодо факторів цінності останніх посилається до їх функцій, що фактично зближає його з вище названою теорією. Крім того, тлумачення поняття корисності грошей у М. І. Туган-Барановського неоднозначне. У одному випадку корисність грошей автором визначається тією кількістю товарів, що можна на них купити (у цьому контексті корисність грошей, безумовно, буде залежати від їх цінності), в іншому – корисність грошей вченим визначається через їх здатність бути купівельним засобом або виконувати інші, притаманні їм функції. В останньому випадку для корисності грошей зовсім байдужа їх цінність (при будь-якій цінності гроші виконують свої функції). Отже, ні перше, ні друге визначення корисності не дають можливості виявити вплив останньої на цінність грошей, що і стверджує М. І. Туган-Барановський. Зауважимо, що подібне розуміння корисності грошей було характерно для більшості вчених того часу, але це не заважало їм визначати цінність грошей їх корисністю. На відміну від своїх сучасників, вчений категорично заперечує можливість побудови власної теорії цінності грошей на фундаменті їх корисності.

Не задовольняє М. І. Туган-Барановського пояснення цінності грошей, що пропонуються теоретиками кількісної теорії. Цінність золотих чи срібних грошей не може визначатися їх кількістю, і в даному випадку кількісна теорія грошей повністю відхиляється М. І. Туган-Барановським. Золото і срібло мають цінність не тільки тому, що вони визнаються грошима, а, перш за все, в результаті своїх природних властивостей. За умов металевого грошового обігу на рівень цін переважно впливають співвідношення попиту та пропозиції товарів, а також умови виробництва самих товарів, а не кількість грошей в обігу. Сама кількість грошей (тут М. І. Туган-Барановський зближається з товарною теорією) буде залежати від цін товарів, а не навпаки. Кількісній теорії грошей він протиставляє свою теорію, яку назвав “кон’юнктурною”, котра посіла центральне місце в теорії грошового обігу, цінності грошей і цін товарів М. І. Туган-Барановського.

Дію кількісного фактору за умов металевого грошового обігу М. І. Туган-Барановський вважає не суттєвою і тому, на його думку, значно важливіше для економічної науки виявити ті фактори цінності грошей, що не залежать від їх кількості. Він нагадує, що історії відомі періоди значного зростання у відносно короткі проміжки часу розмірів того чи іншого дорогоцінного металу (срібла – XVI ст., після відкриття Америки; золота – 50-і роки XIX ст., після відкриття каліфорнійських і австралійських золотих розсипів). Але, зазначає вчений, наявні запаси благородних металів у обігу всього світу настільки великі, що навіть найбільш значний приріст їх видобування дуже мало позначається на розмірах цих запасів. Крім того, зауважує дослідник, у цей самий час змінюється не тільки кількість золота чи срібла, але й обсяги виробництва інших товарів і загальні умови світового господарства, що в свою чергу нейтралізує дію збільшення металу в обігу. І тому “велику революцію цін”¹, що відбулася в XVI ст., на думку М. І. Туган-Барановського, не

¹ Підвищення цін в Європі в 2,0-2,5 раз, яке відбулося в XVI ст., було названо “великою революцією цін”. Саме ця “революція цін” хронологічно співпала з значним надходженням срібла з Америки, що стало поштовхом для зародження кількісної теорії грошей.

правомірно вважати результатом збільшення кількості благородних металів у країні. Наймовірніше всього, “революція цін” є результатом швидкого розвитку в Західній Європі грошового господарства, поява якого руйнує натуральне господарство саме завдяки збільшенню попиту на певні продукти, що і приводить до збільшення цін. Збільшення попиту пояснюється М. І. Туган-Барановським не збільшенням дорогоцінного металу, а розвитком капіталістичного виробництва у промисловості, зростанням населення взагалі і, особливо, значним зростанням міського населення, приріст якого означає приріст грошового попиту, перш за все, на продукти сільського господарства, ціни котрих і зазнали значного зростання. “І тільки таке пояснення “великої революції цін”, – пише автор, – узгоджується з фактами, які категорично суперечать положенням кількісної теорії, в межі якої їх так бажають вмістити прихильники останньої” [3, С.34].

Крім загальних довгострокових змін товарних цін, вчений виявляє і детально вивчає періодичні коливання товарних цін з циклом приблизно десять років. Ці процеси автор пов’язує з промисловим циклом, де фазі піднесення притаманно зростання цін товарів, а фазі кризи – падіння. Зміну рівня цін, а відповідно, і цінності грошей автор пояснює зміною попиту, а не зміною кількості грошей в обігу.

Про такий перебіг подій свідчить і статистика, на аналіз якої спирався М. І. Туган-Барановський. Прийшовши до такого висновку, автор ставить перед собою питання, яким же чином попит на товари зростає при незмінній кількості грошей? І знаходить для цього явища наступні причини:

- по-перше, шляхом збільшення швидкості грошового обігу, завдяки якому та ж сама кількість грошей обслуговує значно більшу кількість товарообміну;
- по-друге, в результаті зростання обсягів кредиту, що нарівні з готівкою є самостійною купівельною силою, здатною змінюватися автономно, незалежно від змін готівки в обігу.

Зростання цих показників автор пояснює поживленням ділової активності суб'єктів ринку, що виявляється у збільшенні кількості угод і швидкості їх укладання, а також у збільшенні попиту на кредитні ресурси. На фазі кризи ці чинники мають зворотну спрямованість, а це приводить до падіння цін і підвищення цінності грошей. Отже, цінність грошей безпосередньо визначається загальною кон'юнктурою товарного ринку. Саме ця особливість формування цінності грошей стала підставою того, що свою теорію цінності грошей М. І. Туган-Барановський називає “кон'юнктурною теорією,” протиставляючи її як товарній, так і кількісній теорії. При цьому автор зауважує, що кількісна теорія абстрактно абсолютно справедлива, але на практиці, завдяки обмеженням, які нею вводяться, має дуже мало корисного для пояснення цінності грошей. Товарна ж теорія, навпаки, хоча абстрактно незадовільна, фактично ж правильно намагається пояснити цінність грошей, виходячи з товарного ринку, а не з грошового. “Кон'юнктурна теорія цінності грошей є подальшим розвитком товарної теорії грошей Т. Тука, а що стосується кількісної теорії грошей, то вона мною не заперечується, але вважається не практичною в умовах металевого грошового обігу. У випадку паперового грошового обігу я стаю на бік кількісної теорії грошей”[3, С.40], – писав М. І. Туган-Барановський.

Доцільно зауважити, що залежність між загальною економічною кон'юнктурою і кількістю грошей та швидкістю їх обігу розглядається і сучасним монетаризмом. Так, Р. Селден, вивчаючи монетарну історію Сполучених Штатів, виявляє ту ж саму залежність між швидкістю грошей і фазами циклу, що і М. І. Туган-Барановський. Зв'язок між кількістю грошей і циклічними змінами ділової активності також особливо активно вивчається і М. Фрідменом, що знаходить своє відображення в його роботах “Історія грошей Сполучених Штатів 1868-1960”, “Кількісна теорія грошей.” У зв'язку з тим, що зростання чи зменшення грошової маси в обігу передують зростанню або падінню відповідно до ділової активності, М. Фрідмен, на відміну від М. І. Туган-Барановського, економічну кон'юнктуру ставить у залежність від кільк-

кості грошей і вважає, що саме зміна грошової пропозиції визначає зміни ділової активності. Сама ж грошова пропозиція, на його думку, формується автономно зовнішніми факторами, і її розміри визначаються “бажанням” банків створювати гроші, щоправда, це “бажання” чомусь має властивість змінюватися циклічно. Саме спираючись на свої розуміння цього зв'язку, М. Фрідмен будує фундамент для монетаризму, де декларує: “гроші мають значення,” оскільки впливають на загальну економічну кон'юнктуру [5, С.18-39].

Необхідно зазначити, що книга “Бумажные деньги и металл” була написана до 1917 року. У той час більшість країн світу дотримувалась (за винятком періодів війни чи інших надзвичайних ситуацій) золотого стандарту. За таких умов кон'юнктурна теорія М. І. Туган-Барановського була абсолютно справедливою. Звичайно, сьогодні можна стверджувати, що і швидкість грошового обігу, і депозити (кредити) є кількісними чинниками грошової пропозиції. Але кількісна теорія грошей початку ХХ ст. (найбільшим авторитетом якої був І. Фішер), збільшення кількості грошей завжди ототожнювала зі збільшенням монет: реально, номінально чи в результаті зменшення золотого вмісту. Зауважимо, що М. І. Туган-Барановський був добре ознайомлений з роботою І. Фішера “Купівельна сила грошей,” і розділ його книги, присвячений кількісній теорії, побудовано у формі полеміки з положеннями цієї книги. Зрозуміло, що висновки М. І. Туган-Барановського суперечать висновкам, зробленим І. Фішером, а саме:

- швидкість грошового обігу не знає суттєвих коливань і, відповідно, не діє на ціни;
- кредит (депозити) знаходяться в “нормальному відношенні” до кількості грошей (необхідно розуміти, що між ними існує пропорційна рівномірність);
- депозитний обіг не порушує кількісного співвідношення між грошима і цінами.

Одночасно М. І. Туган-Барановський погоджується з положенням кількісної теорії, що зміна кількості грошей має тенденцію впливати на ціни, але

їх вплив опосередкований і вимагає досить значного часу, протягом якого ціни змінюються нерівномірно для всіх товарів і непропорційно до збільшення грошей. При цьому він зазначає, що зміна кількості грошей троїсто впливає на ціни товарів:

- 1) шляхом зміни сукупного попиту на товари;
- 2) шляхом зміни дисконтного відсотку;
- 3) опосередковано через суспільне усвідомлення – товарні ціни в цьому випадку змінюються завдяки зміні оцінок самих грошей їх утримувачами.

Фактично вчений вказує на типи інфляції, які сьогодні прийнято називати інфляціями попиту та очікувань. Ці положення автор розвиває і детально описує механізми розгортання даних типів знецінення грошей [3, С.16-28]. Насамперед, у цьому контексті привертає увагу аналіз М. І. Туган-Барановським ролі державних витрат у процесі зростання цін.

Зростання державного попиту чи за рахунок додаткової емісії, чи за рахунок внутрішніх позик буде зумовлювати підвищення цін, хоча рівні цих підвищень будуть різні, у першому випадку значно вищі, тому що збільшення грошей у держави не буде компенсуватися зменшенням їх у населення. Проте і в другому випадку зростання цін буде помітним. Це пояснюється, вважає автор, непродуктивністю витрат держави, а також меншою економністю витрачання грошей. Відповідно до вищесказаного, вчений робить висновок, що між зростанням державних витрат і зростанням цін значно більше відповідностей, ніж між зростанням товарних цін і зростанням кількості грошей. Здатність держави впливати на цінність грошей і пасивне сприйняття останньої індивідуумами приводить М. І. Туган-Барановського до висновку, що держава має можливість проводити планомірну раціональну політику грошового обігу. Оскільки гроші, з його точки зору, є важливим чинником функціонування ринкового господарства, то держава повинна проводити активну грошову політику, мета якої є регулювання цінності грошей відповідно до потреб національного господарства. Необхідність у цьому регулюванні впливає вже з того, вважає автор, що грошовий обіг провідних європейсь-

ких країн того часу неодноразово зазнавав криз, особливо це розбалансування виявилось під час першої світової війни. Ця проблема не втрачає свої актуальності і до сьогоднішнього дня.

Крім того, робота М. І. Туган-Барановського містить багато цінних наукових положень, які були новими для того часу і кардинально протилежними поглядам теоретиків кількісної теорії грошей. На відміну від І. Фішера, автор стверджує, що швидкість грошового обігу і обсяги виробництва товарів не байдужі до змін кількості грошей. “Швидкість грошового обігу, всупереч твердженням І. Фішера, є функцією кількості грошей і при тому фактором, що діє в зворотному напрямку” [3, С.14] – пише М. І. Туган-Барановський. Це положення вченого підтверджується практикою лише з тією різницею, що при значному і постійному зростанні кількості грошей (при паперовому грошовому обігу) швидкість знову починає зростати. Така можливість також розглядається автором і пояснюється чисто психологічною реакцією людей на швидке знецінення грошей. М. І. Туган-Барановський також зауважує, що зростання кількості грошей не обов’язково буде викликати пропорційне зростання цін. Збільшення грошей через збільшення попиту може привести до зростання пропозицій, і в цьому випадку зростання цін буде значно менше порівняно зі зростанням кількості грошей. Ця теза, як відомо, є центральною в теорії ефективного попиту Дж. Кейнса.

Привертає на увагу сучасників детальний аналіз М. І. Туган-Барановським сутності паперових грошей та чинників, що формують їх цінність. Тут, на його думку, кількісний фактор виявляється більшою мірою, але існують й інші чинники, виявити котрі намагається вчений.

Заслугою М. І. Туган-Барановського є й те, що він не проводив паралелі, як це робили представники кількісної теорії грошей, між зростанням цін і збільшенням кількості грошей в обігу. Він вважав, що ріст цін може відбуватися і за рахунок факторів товарного ринку. Крім того, цінність грошей може змінюватися не тільки під дією зміни їх кількості у відношенні до товарної маси, але й з інших причин, що формуються чисто на грошовому ринку, на-

приклад, з причин зміни попиту на гроші. Термін “попит на гроші” не зустрічається в дослідженнях М. І. Туган-Барановського в сучасному розумінні цієї категорії. Але його аналіз цінності грошей, дізажіо і лажу² спирається на ті параметри, які формують попит на гроші.

Теорія лажу у науковому дослідженні М. І. Туган-Барановського посідає особливе місце. Власне, на її фундаменті і формується теорія цінності паперових грошей, при цьому зазначається, що в реальній економіці можливі два типи лажу, кожен з яких виникає на власній основі і має особливу тільки йому характерну природу, ототожнення яких приводить до неправильних теоретичних висновків, а відповідно, і неправильних практичних рішень.

Лаж, що виникає в результаті падіння довіри населення до грошових засобів отримує назву лаж внутрішнього походження. Такий лаж з’являється в період гострих потрясінь і криз, і справді є лажем на метал. У даному випадку зростання лажу синхронізується зі зростанням цін у паперових грошових одиницях.

За нормальних економічних умов існує лаж природа якого зовсім інша. Саме цей лаж і стає предметом наукового дослідження М. І. Туган-Барановського. Перш за все, автор вказує на різницю між поняттями “цінність паперових грошей” і “лаж”. Лаж у сучасній йому економічній літературі ототожнювався з купівельною спроможністю паперових грошей у відношенні до товарів, що, на його думку, було невірно. Купівельна спроможність паперових грошей у відношенні до товарів відхиляється від лажу, розміри лажу не є точним показником дійсної купівельної сили паперових грошей. Збільшення лажу частіше всього не супроводжується відповідним підвищенням товарних цін, а його зниження не приводить до пропорційного зниження товарних цін. Але справедливо і те, що між лажем і товарними цінами існує певна залежність, при чому різні товари в різному ступені реагують на зміну лажу – деякі повністю, на ціни ж інших товарів зміна лажу зовсім не впливає.

² Дізажіо, лаж – відхилення (підвищення, зниження) цінності паперової грошової одиниці відносно вартості тієї кількості металу, на яку вона офіційно зазначена.

На основі цього М. І. Туган-Барановський робить висновок відносно самостійної цінності паперових грошей, що суперечило поглядам на цю проблему вчених-економістів того часу, які дотримувались металевої теорії цінності паперових грошей. Якщо метал є мірою вартості, то при будь-якій зміні лажу повинна змінюватись ціна товару, виражена у паперових грошах. Зміна ціни і повинна доводити, що паперові гроші не становлять самостійної міри вартості. Якщо ж ціна товару залишається в паперових карбованцях незмінною (незалежно від того, чи високий, чи низький лаж), то це доводить, що метал не становить міри вартості цієї ціни, бо ж ціна залишається незмінною, а кількість металу, якому вона відповідає, змінюється. “Різна кількість металу не може дати однієї і тієї ж самої ціни (якщо ціна вимірюється металом), як різна кількість аршин не може вміщуватися в одній і тій же самій довжині” [3, С.62], – пише автор.

Отже, паперові гроші визнаються М. І. Туган-Барановським як гроші в повному розумінні цієї категорії, а не носіями вартості металевих грошей, як стверджувала більшість економістів того часу.

Визначивши паперові гроші як повноцінні гроші, М. І. Туган-Барановський ставить перед собою питання їх цінності і вирішує його на основі синтезу кон’юнктурної теорії і методології маржинальної теорії корисності, прихильником котрої він і був (М. І. Туган-Барановський один з перших зробив спробу синтезувати теорію граничної корисності і теорію трудової вартості) [1, С.7]. Але на відміну від традиційного погляду представників класичного маржиналізму (Ф. Візер, Л. Мізес), які виходили з позицій, що гроші не мають власної корисності, але мають мінову вартість, яка формується на основі корисності тих товарів, які на них купуються, М. І. Туган-Барановський зробив спробу довести, що паперові гроші мають самостійну цінність, оскільки мають власну корисність. І ця корисність визначається тими функціями, які виконуються грошми, виходячи з оцінки людьми тієї споживчої цінності, яку мають гроші. Цей висновок М. І. Туган-Барановського має велике значення, тому що дозволяє зрозуміти процес відсутності пропор-

ційності між розмірами девальвації грошей і зростанням цін, між розмірами приросту грошової маси і рівнем інфляції, а також можливість виникнення кризи платежів в умовах гострої інфляції. Довівши, що паперові гроші є повноцінними грошима, вчений все ж таки не створив власної теорії цінності паперових грошей, бо так і не окреслив у повному обсязі тих факторів, що їх визначають. Його аналіз сконцентрувався на теорії лажу.

Аналіз цінності паперових грошей і лажу дозволив М. І. Туган-Барановському дійти до висновку, що лаж не відображає ціни паперових грошей у металі, а визначає ціну іноземної валюти в паперовій валюті даної країни², тобто лаж другого виду виявляється при формуванні вексельного курсу, а якщо іноземна валюта зазначається на метал, то складається враження, що лаж – це результат оцінки металу в туземній валюті. Насправді лаж змінюється не в результаті зміни співвідношення золота та паперових грошей, а в результаті зміни вексельного курсу валюти: вексельний курс → лаж – вартість золота.

Безумовно, що висота лажу впливає на внутрішні ціни, як і ціни внутрішнього ринку на висоту лажу. Цей зв'язок розкривається М. І. Туган-Барановським через зовнішню торгівлю і механізм ціноутворення. По-перше, на висоту лажу значною мірою впливають фактори, що формуються на фондовому і грошовому ринку. Збільшення лажу, з цих причин, через механізм ціноутворення приведе до зростання цін на внутрішньому ринку. При цьому ціни різних товарів неоднаково реагуватимуть на зміну лажу. Цей висновок він робить, спираючись на аналіз статистичних даних рівня цін та лажу, і виявляє певну закономірність: ціни імпортованих товарів більшою мірою залежать від висоти лажу, ніж ціни товарів національного виробництва. По-друге, зростання цін товарів на внутрішньому ринку, з яких би причин воно не відбу-

² (У XIX – початку XX ст. валюти різних країн зазначались на певну кількість металу. Співвідношення валюти в металі і утворювали офіційний курс – тобто паритет. Крім того, валюта є товаром, ціна котрої складається під дією співвідношення попиту та пропозиції та інших факторів, що формують ринковий вексельний курс.

валося, створить несприятливу тенденцію платіжного балансу, який спричинить появу лажу, і що лаж є необхідною умовою вирівнювання платіжного балансу країни. Ці положення теорії грошей М. І. Туган-Барановського доводять, що лаж, а відповідно, і вексельний курс є чинниками зміни цін внутрішнього ринку, з іншого боку, лаж є своєрідним стихійним регулятором платіжного балансу країни, а отже, певною мірою і цін.

Хоча М. І. Туган-Барановський дотримується думки, що паперові гроші не мають стабільної цінності і це є їх головним недоліком, він виступає проти металевого грошового обігу. “Золото не повинно бути в обігу у вигляді золотої монети (паперові грошові знаки є більш зручними засобами обігу, ніж золота монета), а повинно зберігатися у сховищах центральної грошової установи країни, виконуючи роль певного ідеального забезпечення циркулюючих паперових грошей. Без золотого забезпечення паперові гроші не будуть користуватися довірою суспільства, і через це, поки людство не доросло до більш досконалої грошової системи паперових грошей без металевого забезпечення, збереження більш значного недоторканого металевого фонду є необхідним” [3, С.131]. На цьому роль держави щодо підтримки національної грошової одиниці, на думку М. І. Туган-Барановського, не вичерпується. Держава не тільки встановлює номінальну вартість грошової одиниці, але й повинна проводити активну грошову політику, спрямовану на забезпечення стабільного курсу національної валюти.

Висновки. Підводячи підсумок вище сказаному, можна з впевненістю стверджувати, що теорія грошей М. І. Туган-Барановського зробила значний внесок у вітчизняну та світову економічну науку. Деякі положення його теорії стали важливою складовою кейнсіанства і монетаризму, що ще раз підтверджує їх актуальність і для сьогодення. Його тлумачення факторів цінності паперових грошей та їх сутності, що ґрунтується на синтезі кількісної та його власної “кон’юнктурної” теорії, є новим словом в економічній науці.

Література.

1. Горкіна Л. П. Еволюція економічної теорії в Україні в другій половині ХІХ – першій третині ХХ століття: Автореф. дис. д-ра екон. наук: Київський Держ. університет. – К.: 2001. – 36 с.
2. Злупко С.М. Інституційно-інвестиційна теорія М. І. Туган-Барановського. // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 3 – 17
3. Туган-Барановський М.И. Бумажные деньги и металл. – Одесса: Русская культура. 1919, – 132с.
4. Туган-Барановський М.И. Откуда берутся деньги для войны. – Петроград. 1917, – 40с.
5. 113 Фридмен М. Количественная теория денег: Пер. с англ. – М.: Сльфф пресс, 1996. – 131 с. 23 116

Відомості про автора.

Синюченко Майя Іванівна к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Української академії банківської справи НБУ м. Суми

Адреса: 40035 м.Суми. вул.. Заливна 7, кв. 50.

тел. роб. 8 0542.619913, дом. 8 0542.216448